

Dr Alicja Kubik

Uniwersytet Rzeszowski

**METODY AKTYWIZUJĄCE
W EDUKACJI POLONISTYCZNEJ
DZIECI W MŁODSZYM WIEKU SZKOLNYM**

**ACTIVATING METHODS IN POLISH LANGUAGE
EDUCATION OF CHILDREN
AT YOUNGER SCHOOL AGE**

Streszczenie

Współczesna podstawa programowa zakłada edukację małego dziecka z wykorzystaniem metod aktywizujących. Podczas zajęć edukacyjnych istotne jest, aby dzieci aktywnie słuchały, samodzielnie myślały, przeżywały, wykonywały praktyczne działania. Dzisiejsza szkoła powinna zadbać o to, aby uczniowie zgłaszali problemy, projektowali badania, przeprowadzali je, analizowali i weryfikowali ich wyniki. Jednym z zadań szkoły jest także wprowadzanie uczniów w świat sztuki, zachęcanie ich do ekspresyjnego wyrażania siebie przez aktywność plastyczną, muzyczną, literacką i teatralną. Łączy się to ściśle z rozwijaniem zdolności oraz zainteresowań uczniów. Nie wolno zapominać o nagradzaniu samodzielności w myśleniu, ciekawości poznawczej, zgłaszania własnych inicjatyw. W części głównej artykułu omówiono metody nauczania– uczenia się stosowane na zajęciach edukacyjnych w klasach początkowych w szkole podstawowej, ze szczególnym uwzględnieniem tych, które sprzyjają rozwijaniu twórczej aktywności dzieci.

Słowa kluczowe: twórczość, kreatywność, metody aktywizujące w edukacji polonistycznej, twórcza aktywność, edukacja wczesnoszkolna

Abstract

The modern core curriculum assumes educating a young child with the use of activating methods. During educational activities, it is important that children listen actively, think, experience and perform practical activities on their own. Modern school should ensure that students report problems, design research, conduct them, analyze and verify their results. One of the tasks of the school is also introducing students to the world of art, encouraging them to express themselves expressively through artistic, musical, literary and theatrical activity. It is closely related to developing students' abilities and interests. One must not forget about rewarding independence in thinking, cognitive curiosity, and reporting one's own initiatives.

The main part of the article discusses the teaching-learning methods used in educational activities in primary school classes, with particular emphasis on those that favor the development of creative activity of children.

Keywords: creativity, creativeness, activating methods in Polish language education, creative activity, early school education

Wprowadzenie

Postawa twórcza jako dyspozycja do tworzenia istnieje w stanie potencjalnym u wszystkich ludzi w każdym wieku. Jest zależna od środowiska społeczno-kulturalnego, w tym także od czynnika pedagogicznego. Ujawnia się ona i prawidłowo rozwija dopiero w sprzyjających warunkach. We współczesnych czasach kreatywność i twórczość mają coraz większe znaczenie. Człowiek z natury wykazuje tendencję do kreowania siebie, swojej egzystencji i otaczającego świata, tworząc dzieła nowe i wartościowe. Twórczość dotyczy procesów poznawczych, emocji, motywacji i osobowości.

O aktywności twórczej uczniów w dużym stopniu decyduje nauczyciel, organizując i inspirując ich działania. Ważnym zadaniem pedagogów jest utwierdzenie dzieci w przekonaniu, że samorealizacja i twórczość są w życiu bardzo ważne. Podczas zajęć dydaktycznych istotne jest, aby uczniowie aktywnie słuchali, samodzielnie myśleli, przeżywali, wykonywali praktyczne działania. Dzisiejsza szkoła powinna zadbać o to, aby uczniowie zgłaszali problemy, projektowali badania, przeprowadzali je, analizowali i weryfikowali ich wyniki. Należy wprowadzać ucznia w świat sztuki, zachęcać go do ekspresyjnego wyrażania siebie przez aktywność plastyczną, muzyczną, literacką i teatralną. Ważnym zadaniem każdej placówki oświatowej jest poznawanie i rozwijanie zdolności oraz zainteresowań uczniów. Nie wolno zapominać o nagradzaniu samodzielności w myśleniu, ciekawości poznawczej, zgłaszania własnych inicjatyw. Istotną rolę w tym procesie odgrywają także zajęcia pozalekcyjne oraz dom rodzinny¹.

Ważne w myśleniu twórczym jest szukanie innych punktów widzenia, analogii – myślenie lateralne. Nauczyciel i uczeń powinni działać niekonwencjonalnie, ponieważ trzymanie się schematów nie sprzyja rozwojowi w żadnej dziedzinie².

1. Twórczość a kreatywność uczniów w młodszy m wieku szkolnym

Rozróżnienie tych dwóch pojęć – twórczość i kreatywność – jest istotne, ponieważ powszechne stosowanie ich zamiennie, jako synonimów, wprowadza w błąd. W *Słowniku pedagogicznym* czytamy: „Kreatywność, cecha określająca człowieka twórczego, autora oryginalnych dzieł teoretycznych i/lub praktycznych, wynalazcę. Kreatywność przejawia się gotowością do tworzenia nowatorskich, niekonwencjonalnych pomysłów i rozwiązań”³. Twórczość natomiast to „działalność, której efektem jest wzbogacanie istniejących zasobów literatury, nauki, sztuki i techniki o nowe i zarazem oryginalne wytwory, często o nieprze-

¹ E. Krzymowska, *Uczeń – istota twórcza*, „Wychowawca” 2015, nr 4, s. 18–19.

² H. Hamer, *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Veda, Warszawa 2010, s. 132–133.

³ C. Kupisiewicz, M. Kupisiewicz, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 2009, s. 86.

mijającej wartości (...). W pedagogice duże znaczenie przywiązuje się do twórczości dziecka, której wynikiem są wytwory w dziedzinie poznawczej, np. nowatorskie rozwiązanie jakiegoś problemu teoretycznego lub praktycznego; artystycznej (...) oraz technicznej⁴. Myślenie kreatywne, to myślenie prowadzące do uzyskania oryginalnych rozwiązań. Alternatywna, bardziej codzienna definicja kreatywności mówi, że jest to po prostu zdolność tworzenia czegoś nowego. Intuicyjnie proste zjawisko kreatywności, w rzeczywistości jest procesem bardzo złożonym. Było ono badane między innymi z perspektywy psychologii behawioralnej, psychologii społecznej, neuropsychologii poznawczej, sztucznej inteligencji, filozofii, historii, ekonomii i biznesu. Zdaniem M. Karwowskiego, czynnikiem, który w znacznym stopniu określa możliwość twórczego rozwoju ucznia, jest jego kreatywność, uznawana współcześnie za jedną z kluczowych kompetencji indywidualnych. Kreatywność, często błędnie utożsamiana z twórczością, to złożona i ogólna właściwość, określająca szanse i prawdopodobieństwo angażowania się przez podmiot (teraz bądź w przyszłości) w twórczą aktywność i odniesienia w niej sukcesu. Kreatywność jest osobowościowym potencjałem większości ludzi, stanowiącym podstawę do osiągnięć znaczących. Potencjał kreatywności współwystępuje z cechami charakteru (wrażliwość na problemy, motywacja do działania), stąd zasadne jest wiązanie kreatywności zarówno z postawą twórczą, jak i ze zdolnościami twórczymi. Kreatywność może być traktowana jako wyjściowy, elementarny poziom twórczości, charakterystyczny dla większości zdrowych osób. Jest ona warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym każdej aktualnej i przyszłej aktywności twórczej⁵.

Dwoma najważniejszymi cechami dzisiejszego świata jest zdolność przystosowania się do zmian oraz kreatywność w generowaniu nowych pomysłów. Aby osiągnąć te cele, szkoła potrzebuje szerokiego i bogatego programu nauczania, a nie wąskiego i ubogiego. Edukacja powinna stwarzać młodym ludziom warunki do stawania się aktywnymi i wrażliwymi obywatelami. Szkoła powinna pomóc uczniom zrozumieć własną kulturę. Dla wielu uczniów problemem nie jest to, że nie potrafią się nauczyć, ale to, jakiego sposobu nauki się od nich wymaga. Postępująca standaryzacja edukacji nie odpowiada najbardziej naturalnemu sposobowi, w jaki uczą się ludzie w każdym wieku, czyli uczeniu się przez zabawę. Zabawa jest absolutnie fundamentalna dla nauki: jest naturalnym owocem ciekawości i wyobraźni.

Kreatywność to proces generowania oryginalnych pomysłów, które mają wartość. Wyobraźnia jest korzeniem kreatywności. Innowacja to wprowadzanie nowych pomysłów w życie. Kreatywność ma swoje źródło w mocy, którą wszyscy posiadamy z samej natury bycia istotą ludzką. Jest możliwa w każdej dziedzinie ludzkiego życia. Podobnie jak wiele innych ludzkich zdolności, siłę naszej

⁴ Tamże, s. 182.

⁵ M. Karwowski, *Zgłębianie kreatywności. Studia nad pomiarem poziomu i stylu twórczości*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2009, s. 17.

kreatywności można doskonalić i ulepszać. Wymaga to rozwijania biegłości w zakresie umiejętności, wiedzy i pomysłowości. W kreatywności chodzi o świeżość myślenia. Wymaga ona także krytycznej oceny tego, nad czym się pracuje. Twórcza praca przechodzi często przez typowe fazy; to proces dynamiczny, obejmujący często łączenie różnych rzeczy, przechodzenie między dyscyplinami czy korzystanie z metafor i analogii. Wymaga także doskonalenia, testowania i koncentracji. Trzeba myśleć oryginalnie, ale trzeba także krytycznie oceniać to, nad czym się pracuje. Kreatywność nie jest przeciwieństwem zdyscyplinowania i kontroli, odwrotnie, może wymagać w każdej dziedzinie głębokiej wiedzy o faktach oraz wysokiego poziomu praktycznych umiejętności. Pielęgnowanie kreatywności jest jednym z najbardziej interesujących wyzwań dla każdego nauczyciela. Koncentrowanie się tylko na umiejętnościach może zabić zainteresowanie każdą dziedziną. Prawdziwym motorem kreatywności jest „apetyt” na odkrywanie i pasja do pracy samej w sobie. Kiedy uczniowie są zmotywowani do nauki w sposób naturalny, nabywają umiejętności potrzebnych do wykonywania zadania; ich biegłość wzrasta w miarę, jak rosną ich twórcze ambicje. Kreatywni nauczyciele umożliwiają uczniom eksperymentowanie, dociekanie, zadawanie pytań oraz rozwijanie umiejętności i skłonności do myślenia w sposób oryginalny⁶.

Nowoczesna pedagogika postuluje twórczy charakter działań nauczyciela i ucznia. Kładzie nacisk na samodzielność pracy wychowanków, odkrywanie nowych faktów i prawidłowości, rozwiązywanie zadań i problemów. Najważniejsze stają się formy pracy, które eksponują aktywność twórczą dzieci. Postępowanie zmierzające do rozwijania zdolności twórczych powinno dążyć ku stymulowaniu działań nowatorskich i niestereotypowych, co nie zawsze jest uwzględniane w procesie nauczania. Najbardziej efektywnym sposobem rozwijania twórczej aktywności uczniów jest stosowanie strategii nauczania-uczenia się problemowego, w którym dominują metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy. Proces twórczy obejmuje tu następujące fazy:

- odkrywanie problemu;
- analizowanie sytuacji problemowej;
- wytwarzanie pomysłów rozwiązania problemu;
- weryfikowanie pomysłów rozwiązania problemów;
- zastosowanie rozwiązań w nowych sytuacjach.

Aktywność dziecka jest w pełni twórcza, gdy przejawia się w trzech podstawowych fazach działalności, jakimi są: planowanie, realizowanie i kontrolowanie. Zajęcia edukacyjne pobudzające zachowania twórcze powinny być przeprowadzone na otwartych zadaniach problemowych. Większe szanse pobudzania aktywności stwarza praca grupowa niż zbiorowa. Wiele możliwości rozwijania aktywności twórczej daje praca indywidualna – zróżnicowana, dostosowana do

⁶ K. Robinson, L. Aronica, *Kreatywne szkoły: oddolna rewolucja, która zmienia edukację*, Element, Kraków 2015, s. 154–157.

możliwości poznawczych uczniów, a głównie do ich uzdolnień i zainteresowań. Formę tę należy uzupełniać pracą grupową lub zbiorową. Dziecko powinno mieć dużo swobody, nauczyciel natomiast ma zachęcać, inspirować, podsuwać pomysły, pozwalać na samodzielne poszukiwania, pobudzać ciekawość. Szkoła powinna rozwijać wszystkie podstawowe środki ekspresji: werbalną (słowną) – ustną i pisemną, graficzną, muzyczną, manualną i ruchową. Techniki twórcze wpływają pozytywnie na rozwój dziecka, kształtują indywidualność, samodzielność, pobudzają wyobraźnię oraz aktywność umysłową. Uczniowie poznają swoje możliwości, rozwijają poczucie własnej wartości, uczą się podejmowania i realizacji działań oraz samooceny. Przewyższają swoich kolegów umiejętnościami analizowania i rozwiązywania problemów, wysokim poziomem wiedzy, ciekawością poznawczą, dobrą organizacją pracy oraz umiejętnością samodzielnego dochodzenia do wiedzy. Warto pamiętać, że ciekawość jest pierwszym stopniem do twórczości, zachęca do poszukiwań, badań i innych czynności polegających na nabywaniu oraz przetwarzaniu wiedzy i umiejętności⁷. Działanie ucznia wykazuje cechy aktywności twórczej, kiedy towarzyszą jej takie zjawiska, jak: autostysfakcja, autorealizacja, automotywacja⁸.

2. Metody aktywizujące w pracy z uczniem w edukacji wczesnoszkolnej

We współczesnej pedagogice przedszkolnej i wczesnoszkolnej ucznia uznaje się za aktywnego uczestnika i współtwórcę procesu edukacyjnego. W wielu koncepcjach pedagogicznych odnoszących się do małego dziecka, na głównym miejscu stawia się jego aktywizowanie, tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających działaniu, inspirowaniu. Za najlepsze metody uznaje się zatem te, które aktywizują wychowanków, motywują ich do pracy, pozytywnie wpływają na ich wiarę w siebie i swoje możliwości oraz umożliwiają praktyczne wykorzystanie zdobytej wiedzy. Na etapie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej stosuje się wachlarz różnorodnych metod pracy dydaktyczno-wychowawczej; łączy się metody tradycyjne z metodami aktywizującymi⁹.

Metody aktywizujące niosą wiele korzyści dla dzieci, a także dla samego procesu edukacyjnego. Przede wszystkim podnoszą efektywność kształcenia, poprawiają skuteczność przekazywania treści, uatrakcyjnijają przebieg zajęć, ułatwiają zdobywanie wiadomości i kształtowanie umiejętności. Łączą proces edukacyjny z zabawą, oddziałują na jego atrakcyjność, wzbudzają motywację do działania. Pozwalają aktywizować dziecko, zapewniając wysoką jakość kształ-

⁷ J. Koziński, *Rozwiązywanie problemów*, PZWS, Warszawa 1969, s. 25-26.

⁸ J. Kujawiński (red.), *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych*, WSiP, Warszawa 1990, s. 49.

⁹ Tamże, s. 215–216.

cenia. W obliczu dokonujących się przemian, potrzeba aktywizowania dzieci w procesie edukacyjnym nabiera szczególnego znaczenia.

B. Kubiczek wyróżnia następujące cechy odróżniające metody aktywizujące od tradycyjnych¹⁰:

- podmiotowość – uczniowie stanowią podmiot w procesie edukacyjnym, współdecydują o treściach, formach i o przebiegu procesu edukacyjnego;
- zaspokajanie indywidualnych potrzeb – dzieci uczą się tego, co zaspokaja ich potrzeby rozwojowe;
- kontrakt – treść i forma uczenia się jest ustalana z nauczycielem podczas negocjacji w formie kontraktu;
- odpowiedzialność – uczestnicy procesu edukacyjnego biorą współodpowiedzialność za efekty uczenia się;
- komunikacja – członkowie wykorzystują w procesie edukacyjnym wielostronną komunikację;
- doświadczenie – uczenie się jest wynikiem doświadczenia bieżącego i porządkowania doświadczenia przeszłego;
- rola nauczyciela – pełni on rolę koordynatora i organizatora aktywności dziecięcej, współpracującego z grupą.

Metody aktywizujące, zwane często metodami aktywnymi, metodami poszukującymi, metodami problemowymi, nauczaniem aktywizującym czy aktywizacją, stanowią taki rodzaj działania, sposobu pracy i nauczania, którego efektem jest aktywne dziecko – uczeń, czyli podmiot naszych oddziaływań. W ujęciu I. Adamek metody aktywizujące to takie, które „umożliwiają uczniom samodzielne poszukiwanie wiedzy w toku własnej, wielostronnej aktywności, wywołanej sytuacją zadaniową lub problemową”¹¹. Pojęcie metod aktywizujących wiąże się z terminem „aktywność”, którą M. Tyszkowa uważa za „podstawową właściwość istot żywych, sposób ich istnienia”¹².

Aktywność definiowana jest również jako ogół czynności podejmowanych przez jednostkę oraz jej indywidualną właściwość, wyróżniającą daną jednostkę wśród innych ze względu na dużą częstotliwość oraz znaczną intensywność podejmowanych działań. K. Rau oraz E. Ziętkiewicz twierdzą, iż głównym zadaniem metod aktywizujących jest stawianie ucznia w takiej sytuacji, aby odczuwał potrzebę podejmowania samodzielnych działań, jakich od niego oczekujemy, i aby nabywał umiejętności współdziałania w grupie, co jest szczególnie przydatne w życiu dorosłym¹³.

¹⁰ B. Kubiczek, *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się?*, Nowik, Opole 2007, s. 80-81.

¹¹ I. Adamek, *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, Impuls, Kraków 1997, s. 64.

¹² M. Tyszkowa, *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990, s. 22.

¹³ K. Rau, E. Ziętkiewicz, *Jak aktywizować uczniów. Burza mózgów i inne techniki w edukacji*, Oficyna Wydawnicza G&P, Poznań 2000, s. 8.

Wśród metod aktywizujących E. Wójcik wyróżnia metody odnoszące się do rozmaitych płaszczyzn komunikacji. Są to metody¹⁴:

- ułatwiające zrozumienie tematu – pobudzające do przemyśleń i dyskusji oraz takie, które wywołują wzrost zainteresowania tematem;
- dotyczące płaszczyzny osobowej „ja” – pomagające zrozumieć siebie, własne przeżycia, własną sytuację, swoje możliwości i trudności oraz ułatwiające uczestnikom wyrażanie swoich poglądów i życzeń w obecności innych ludzi;
- dotyczące płaszczyzny kontaktów, relacji międzyosobowych – wyrażające się tworzeniem atmosfery zaufania, a nie konkurencji, ułatwiające lepsze poznanie się, rozumienie i nawiązywanie kontaktów.

Nauczyciel, zdaniem E. Korczewskiej, powinien być, bazując na szczególnej indywidualności dzieci, osobą otwartą na ich pomysły, odznaczać się dużą wrażliwością na ich oryginalne wypowiedzi i sposób myślenia, umieć ukierunkować je na konsekwentne poszukiwanie rozwiązań. W rezultacie takiego sposobu pracy dziecko ma szansę kształtować oryginalność i płynność myślenia, ciekawość badawczą, zdolność do analizowania, wyobraźnię i fantazję, umiejętność wykorzystania i przetwarzania posiadanej wiedzy oraz doświadczeń, radość z możliwości eksperymentowania i działania. Nauczyciel nie powinien narzucać kierunku myślenia, lecz podtrzymywać w dziecku potrzebę poszukiwania własnych rozwiązań¹⁵.

Prowadzenie zajęć metodami aktywizującymi przynosi, w opinii A. Marszałka, wiele korzyści nie tylko uczniom. Stosowanie metod aktywizujących jest również czynnikiem pobudzającym, sprzyjającym samodoskonaleniu się nauczycieli w sferze rozwiązań metodycznych oraz w zakresie renowacji i pogłębiania wiedzy merytorycznej¹⁶. Wszechstronna aktywizacja uczniów, przechodzenie na coraz to wyższy poziom aktywności, może być urzeczywistniana w atmosferze sprzyjającej pracy uczniów, w klimacie autentyczności, wzajemnego zaufania, uświadomienia wspólnych celów, budując u wychowanka poczucie bezpieczeństwa w sytuacjach, gdy jego zachowanie będzie odbiegać od powszechnie przyjętego wzorca. Nauczyciel staje się w takim przypadku osobą, która pomaga w rozwoju, dojrzewaniu, w pełnym wykorzystaniu potencjału osobowościowego ucznia.

Szybki rozwój cywilizacji i wszechobecne zmiany towarzyszące człowiekowi na co dzień, dokonujące się we wszystkich sferach życia, stawiają przed dziećmi duże wymagania, dotyczące umiejętności sprawnej komunikacji oraz współdziałania, a co najważniejsze – twórczej aktywności.

¹⁴ E. Wójcik, *Metody aktywizujące w pedagogice grup*, Rubikon, Warszawa 2008, s. 9.

¹⁵ E. Korczewska, *Na dobry start. Metody aktywizujące w przedszkolu*, „Doradca Nauczyciela Przedszkola” 2012, nr 12, s. 4–5.

¹⁶ A. Marszałek, *Metody aktywizujące w kształceniu* [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 3, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004, s. 218.

3. Metody aktywizujące w edukacji polonistycznej uczniów w młodszyim wieku szkolnym

Twórcza aktywność dziecka w sferze języka jest niezaprzeczalnym faktem¹⁷. Już we wczesnym rozwoju język jest dla niego nie tylko narzędziem porozumiewania się z innymi, ale także „tworzywem” dla własnej, samodzielnie podejmowanej aktywności werbalnej. Wchodząc w pierwszy okres edukacji, dziecko posiada ogromne twórcze zasoby subiektywnych językowych możliwości. Wiedzę poprzedzającą naukę w szkole – inaczej (nieuświadomioną, niezinterioryzowaną) przedwiedzę językową – dziecko zdobyło samodzielnie, empirycznie (czyli drogą własnego doświadczenia), budując system językowy¹⁸. Tę aktywną, twórczą postawę wobec języka powinno zachować w okresie edukacji szkolnej, w którym podejmuje wiele specyficznych zadań rozwojowo-dydaktycznych. Niestety, obserwacja zachowań językowych uczniów w pierwszych trzech latach edukacji szkolnej wskazuje wiele niepokojących symptomów aktywności językowej. E. Filipiak wymienia tutaj funkcjonujące schematy porozumiewania się w klasie szkolnej, zahamowanie i deprecjonowanie ekspresji werbalnej w sferze języka mówionego w kolejnych latach edukacji, często zamknięty styl komunikacji nauczyciela w interakcji z dzieckiem, odbiór językowego komunikatu nauczyciela ukierunkowany w większym stopniu na formę niż na treść, co w konsekwencji może przekształcić twórczy, aktywny, eksploracyjny stosunek dziecka do języka w postawę bierną, recepcyjną i odtwórczą¹⁹. Aby temu zapobiec, należy edukację językową prowadzić w sposób ciekawy, wyzwalający aktywność twórczą dzieci. Pomocne w tym będą aktywizujące metody nauczania – uczenia się. W nauczaniu ortografii może to być *Ortofrajda (Kolorowa Ortografia)* Lesława Furmaga²⁰ (dla uczniów o dobrze rozwiniętej percepcji wzrokowej), *Ortografia w Ruchu*²¹ (dla kinestetyków) czy mnemotechniki²², bazujące na mocnych stronach wychowanków. System dydaktyczny *Kolorowa Ortografia* bazuje na przypisaniu poszczególnym ortogramom stałych kolorów (ó – kolor różowy,

¹⁷ R. Jacobson, *Komunikacja werbalna* [w:] R. Jacobson, *W poszukiwaniu istoty języka*. T. 1, PIW, Warszawa 1989, s. 335–372; N. Chomsky, *Teoria lingwistyczna* [w:] B. Stanisław (red.), *Język w świetle nauki*, Czytelnik, Warszawa 1980; M.A. Holliday, *Uczenie się znaczeń* [w:] G.W. Shugar, M. Smoczyńska, *Badania nad rozwojem języka dziecka*, PWN, Warszawa 1980.

¹⁸ E. Filipiak, *Aktywność językowa dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, Wyd. WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1996, s. 9.

¹⁹ Tamże, s. 10.

²⁰ L. Furmaga, *Kolorowa Ortografia. Podręcznik*, Quo Vadis, Poznań 1995 (wyd. 1); L. Furmaga, *Ortofrajda. Pierwsza dydaktyczna krajobrazowa gra komputerowa*; L. Furmaga, *Ortofrajda. Teoria nauczania i zabawy*, Egmont, Warszawa 2008; L. Furmaga, *Ortofrajda. Malowane dyktando*, Egmont, Warszawa 2000; L. Furmaga, *Słownik ortograficzny. Ortofrajda dla klas 1–3 szkoły podstawowej*, Egmont, Warszawa 2008.

²¹ E. Baranowska, *Ortografia w ruchu*, „Życie Szkoły” 2008, nr 1, s. 22–25.

²² E. Baranowska, *Mnemotechniki w ortografii*, „Życie Szkoły” 2007, nr 5, s. 21–23.

ż – zielony, rz – granatowy, h – brązowy, u, ch – czarny, wyjątki z sz – czerwony) i jest jedynym bezstresowym, pamięciowo-wzrokowym sposobem uczenia się i nauczania pisowni. Według ocen specjalistów, pamięciowo-wzrokowe formy nauczania ortografii uzupełniają, a także zastępują dotychczasowe metody. Podstawowym walorem systemu jest zaangażowanie pamięci wzrokowej (a także słuchu) do procesu edukacji. Takie rozwiązanie wpływa również dodatnio na rozwój kreatywnego myślenia i poszerzenia wyobraźni. Propozycję innego uczenia poprawnej pisowni i związanych z nią zasad stanowi *Ortografia w ruchu* E. Baranowskiej, w której to metodzie poszczególnym ortogramom przypisano określone pozycje ciała.

W nabywaniu umiejętności czytania i pisanie cenną propozycją pracy z dzieckiem będą metody: symultaniczno-sekwencyjna J. Cieszyńskiej²³ czy metoda A. Czerskiej *Cudowne dziecko*²⁴. Celem pierwszej z nich jest nauka zarówno poprawnej mowy, jak i czytania. Stymulacja rozwoju mowy odbywa się poprzez łagodne przechodzenie od ćwiczeń symultanicznych (prawopółkulowych) do sekwencyjnych (lewopółkulowych), aby w końcu połączyć obydwa typy w jedną całość. Podstawowym założeniem metodologicznym w proponowanej strategii jest nauka czytania sylabami. Natomiast czytanie metodą A. Czerskiej to prezentowanie całych wyrazów, a także zdań, na kartach, nagradzanie dziecka książkami, które samo potrafi przeczytać. Technika prezentacji i harmonogram wprowadzania wyrazów i zdań rozwija myślenie operacyjne, kreatywność i pamięć fotograficzną.

W nauczaniu gramatyki szczególne znaczenie mają gry i zabawy dydaktyczne, jak też metody problemowe, np. burza mózgów czy tworzenia map pojęciowych.

W kształceniu literackim, szczególnie w pracy z wierszem, cenna jest metoda przekładu intersemiotycznego, jej modyfikacje autorstwa A. Ungeheuer-Gołąb²⁵, K. Krasoń²⁶ czy W. Żuchowskiej²⁷. Autorki w swoich publikacjach podają przykłady zajęć prowadzonych tym sposobem. Przekład intersemiotyczny jest jedną z pięciu metod scharakteryzowanych przez A. Dyduchową²⁸. Stanowi przekład tekstu na inny system znaków. Ma na celu doprowadzenie do lepszego zrozumienia i interpretacji dzieła przez pozawerbalną analizę tekstu, a także

²³ J. Cieszyńska, *Kocham uczyć czytać. Poradnik dla rodziców i nauczycieli*. Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2016; M. Ganczarska, *Metoda rysunkowych ogniw ortograficznych. Wykorzystanie mnemotechniki w nauczaniu zintegrowanym*. Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2002.

²⁴ A. Czerska, *Czytanie dla rozwoju. Wczesnodziecięca nauka czytania metodą „Cudowne Dziecko”*, Instytut Rozwoju Małego Dziecka, Warszawa 2016.

²⁵ A. Ungeheuer-Gołąb, *Wzorce ruchowe utworów dla dzieci. O literaturze dziecięcej jako wędrownie, walce, tajemnicy, bezpiecznym miejscu i zabawie*. Wyd. UR, Rzeszów 2009.

²⁶ K. Krasoń, *Malowniczy most do poezji. Wiersze Brzechwy i Tuwima w edukacji i wspomaganiu rozwoju dziecka*. Wyd. Edukacyjne, Kraków 1999.

²⁷ W. Żuchowska, *Oswajanie ze sztuką słowa. Początki edukacji literackiej*, WSiP, Warszawa 1992.

²⁸ A. Dyduchowa, *Metody kształcenia sprawności językowej uczniów. Projekt systemu, model podręcznika*. Wyd. Naukowe WSP, Kraków 1988, s. 105–118.

wyrażanie myśli i uczuć z nim związanych. Na poziomie intuicyjnym odbioru sztuki metoda przekładu intersemiotycznego jest dobrym sposobem poszukiwania pozasłownych możliwości konkretyzacji utworu, uwzględnia potrzebę manifestowania przez dziecko uczuć w formie zachowań, będących ekspresją różnych sztuk: śpiewu, tańca, malowania, gier i zabaw oraz mówienia²⁹. Nie ulega wątpliwości, że w edukacji polonistycznej podstawowym warunkiem przyswajania wiedzy przez uczniów musi być odejście od aprioryzmu i schematyzmu na lekcjach na rzecz dostarczania wychowankom wzruszeń, przeżyć i aktywizowania umysłu. To nauczyciele, poczynawszy od propedeutycznego szczebla edukacji, powinni wprowadzać dziecko w świat linii, barw, kształtów i dźwięków. Uczeń powinien mieć ukształtowaną zdolność „przekodowywania” tekstów literackich na plastykę, muzykę, utwór dramatyczny. Metoda przekładu intersemiotycznego to jeden z najlepszych sposobów poszukiwania pozasłownych możliwości konkretyzacji utworu, odblokowujących na lekcji milczącego zwykle ucznia. Jest środkiem wspomagającym właściwy proces dydaktyczny, zapobiega schematyzmowi i monotonii, wyzwala inicjatywę i samodzielność uczniów. Dzięki niej zajęcia stają się ciekawsze, uczeń jest zaangażowany w rozwiązywanie problemów.

Inną, równie ciekawą metodą pracy z tekstem literackim jest drama. Wywodzi się ona z dziecięcych zabaw „w rolę”. Drama, jako kontynuacja tych zabaw, aktywizuje ucznia, rozbudza jego wyobraźnię, ułatwia przyswajanie treści. Sprzyjające warunki do kształcenia sprawności językowej stwarza powstawanie odpowiedniego stanu emocjonalnego oraz pobudzenie intelektualne. Uczniowie, którzy przeszli „trening dramowy”, są otwarci, spontaniczni, łatwo nawiązują kontakt, chętnie współpracują z innymi, mówią głośno, wyraźnie, poruszają się swobodnie, myślą i działają oryginalnie, po prostu są twórcy³⁰. Najważniejsze jest „bycie w roli”. Uczeń wciela się w postać literacką i przejmuje jej styl myślenia, wczuwa się w nią, budując w ten sposób emocjonalny związek z bohaterem. Ma wówczas możliwość identyfikowania się z innymi osobami, bezpośredniego doświadczania danej sytuacji, spojrzenia na nią z innego niż własny punktu widzenia. Dzięki temu rozwija umiejętność rozwiązywania problemów, podejmowania decyzji i formułowania własnych sądów.

Podsumowanie

Dążeniem współczesnej edukacji staje się coraz częściej stymulowanie i wspieranie zdolności twórczych oraz motywacji dzieci do działalności językowej. Jest to wynikiem przekonania, że aktywności twórczej można się nauczyć

²⁹ E. Szymik, *Metoda przekładu intersemiotycznego w polonistycznej edukacji wczesnoszkolnej*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2017, nr 9, s. 111 – 120.

³⁰ A. Dziedzic, *Drama w kształceniu i wychowaniu młodzieży. Materiały szkoleniowe*. Centralny Ośrodek Metodyki i Upowszechniania Kultury, Warszawa 1988, s. 5–6.

i ją rozwijać. Stąd konieczne staje się przygotowanie uczniów do rozwijania potencjału twórczego w procesie dydaktyczno-wychowawczym, poprzez edukację językową i literacką, a także, pośrednio, kształtowanie takich cech osobowości, jak: samodzielność myślenia, pomysłowość, poszukiwanie niekonwencjonalnych rozwiązań problemów, tworzenie nowych, ciekawość poznawcza. Najważnym zadaniem szkoły staje się takie kształcenie dzieci, które da szansę jednostkom zdolnym i kreatywnym, które w przyszłości mogą działać na rzecz całego społeczeństwa.

Bibliografia

- Adamek I., *Podstawy edukacji wczesnoszkolnej*, Impuls, Kraków 1997.
- Baranowska E., *Mnemotechniki w ortografii*, „Życie Szkoły” 2007, nr 5.
- Baranowska E., *Ortografia w ruchu*, „Życie Szkoły” 2008, nr 1.
- Chomsky N., *Teoria lingwistyczna* [w:] B. Stanosz (red.), *Język w świetle nauki*, Czytelnik, Warszawa 1980.
- Cieszyńska J., *Kocham uczyć czytać. Poradnik dla rodziców i nauczycieli*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2016.
- Czerska A., *Czytanie dla rozwoju. Wczesnodziecięca nauka czytania metodą „Cudowne Dziecko”*, Instytut Rozwoju Małego Dziecka, Warszawa 2016.
- Dyduchowa A., *Metody kształcenia sprawności językowej uczniów. Projekt systemu, model podręcznika*. Wyd. Naukowe WSP, Kraków 1988.
- Dziedzic A., *Drama w kształceniu i wychowaniu młodzieży. Materiały szkoleniowe*. Centralny Ośrodek Metodyki i Upowszechniania Kultury, Warszawa 1988.
- Filipiak E., *Aktywność językowa dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, Wyd. WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1996.
- Furmaga L., *Kolorowa Ortografia. Podręcznik*, Quo Vadis, Poznań 1995 (wyd.1).
- Furmaga L., *Ortofrajda. Malowane dyktanda*, Egmont, Warszawa 2000.
- Furmaga L., *Ortofrajda. Pierwsza dydaktyczna krajobrazowa gra komputerowa*, Warszawa 2014.
- Furmaga L., *Ortofrajda. Teoria nauczania i zabawy*, Egmont, Warszawa 2008.
- Furmaga L., *Słownik ortograficzny. Ortofrajda dla klas 1–3 szkoły podstawowej*, Egmont, Warszawa 2008.
- Ganczarska M., *Metoda rysunkowych ogniw ortograficznych. Wykorzystanie mnemotechniki w nauczaniu zintegrowanym*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2002.
- Hamer H., *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Veda, Warszawa 2010.
- Holliday M.A., *Uczenie się znaczeń* [w:] G. W. Shugar, M. Smoczyńska, *Badania nad rozwojem języka dziecka*, PWN, Warszawa 1980.
- Jacobson R., *Komunikacja werbalna* [w:] R. Jacobson, *W poszukiwaniu istoty języka*. T.1, PIW, Warszawa 1989.
- Karwowski M., *Zgłębianie kreatywności. Studia nad pomiarem poziomu i stylu twórczości*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2009.
- Korczewska E., *Na dobry start. Metody aktywizujące w przedszkolu*, „Doradca Nauczyciela Przedszkola” 2012, nr 12.
- Kozielecki J., *Rozwiązywanie problemów*, PZWS, Warszawa 1969.
- Krasoń K., *Malowniczy most do poezji. Wiersze Brzechwy i Tuwima w edukacji i wspomaganiu rozwoju dziecka*, Wyd. Edukacyjne, Kraków 1999.

- Krzymowska E., *Uczeń – istota twórcza*, „Wychowawca” 2015, nr 4.
- Kubiczek B., *Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się?*, NOWIK, Opole 2007.
- Kujawiński J. (red.), *Rozwijanie aktywności twórczej uczniów klas początkowych*, WSiP, Warszawa 1990.
- Kupisiewicz C., Kupisiewicz M., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 2009.
- Marszałek A., *Metody aktywizujące w kształceniu* [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 3, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.
- Rau K., Ziętkiewicz E., *Jak aktywizować uczniów. Burza mózgów i inne techniki w edukacji*, Oficyna Wydawnicza G&P, Poznań 2000.
- Robinson R., Aronica L., *Kreatywne szkoły: oddolna rewolucja, która zmienia edukację*, Element, Kraków 2015.
- Szymik E., *Metoda przekładu intersemiotycznego w polonistycznej edukacji wczesnoszkolnej*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2017, nr 9.
- Tyszkowa M., *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży*, WSiP, Warszawa 1990.
- Ungeheuer-Gołąb A., *Wzorce ruchowe utworów dla dzieci. O literaturze dziecięcej jako wędrówce, walce, tajemnicy, bezpiecznym miejscu i zabawie*. Wyd. UR, Rzeszów 2009.
- Wójcik E., *Metody aktywizujące w pedagogice grup*, Rubikon, Warszawa 2008.
- Żuchowska W., *Oswajanie ze sztuką słowa. Początki edukacji literackiej*, WSiP, Warszawa 1992.